

אחדות ופירוד - מתי?

הקדמה

לאחר מות המלך שלמה עולה רחבעם בנו למלוכה. בתקופת רחבעם הממלכה מתפלגת לשניים - מלכות יהודה ומלכות ישראל. לא רק הממלכה מתפלגת, אלא גם העם מתפלג יחד עמה. מאותה תקופה ועד היום קיימים בעם ישראל קבוצות שונות בעם, שלכל אחת מהם מחשבה שונה ודרך חיים אחרת משל קבוצה אחרת. לפעמים המחלוקות בין הזרמים השונים בעם גורמים לפילוג בעם. האם אחדות הוא דבר שצריך להיות תמיד, בכל מצב, או שמא ישנם מצבים שצריך פירוד? ננסה לענות על שאלה זו תוך כדי עיון בתנ"ך ובמקורות חז"ל.

אחדות בישראל - הנשק הסודי

הירו' בפאה (ד':) כותב כך: "אמר רבי אבא בר כהנא: דורו של דוד כולם צדיקים היו, וע"י שהיה להן דילטורים היו יוצאים במלחמה והיו נופלים... אבל דורו של אחאב עובדי ע"ז היו, וע"י שלא היה להן דילטורין היו יורדים למלחמה ונוצחין". ועוד אמרו חז"ל, שאם אדם לוקח קנה אחד אפילו תינוק יכול לשברם, אבל לוקח קנים הרבה ומאחדן באגודה אחת שמא יכול לשברם!! וכן אתה מוצא שאין ישראל נגאלין עד שיהיו כולם אגודה אחת, שנאמר "בימים ההמה ובעת ההיא נאם ה' יבואו בני ישראל ובני יהודה יחדיו וגומר" (ירמיה ג, יח), וכשהן אגודין מקבלין פני שכינה. (תנחומא א). וכן אנחנו רואים, שלאחר שהמך הרשע אומר לאחשורוש "ישנו עם אחד מפוזר ומפודד...". (אסתר ג, ח) מצווה אסתר את מרדכי כדי לבטל את הגזרה "לך כנוס את כל היהודים...". (שם ד, טז). עוד נאמר במדרש: "אמר רבי אלעזר הקפר ברבי: גדול כח השלום, שבשעה שישראל עושין חבורה אחת, אפילו עבודה זרה ביניהם, אין מידת הדין נוגעת בהם, שנאמר "חבור עצבים אפרים הנח לוי" (הושע ד, יז). ובשעה שהן חלוקין מידת הדין נוגעת בהן, שנאמר (שם יב) "חלק לבס עתה יאשמו" (תנחומא שופטים יח). היוצא מכאן, שבזמן מלחמה, או כל צרה שבאה על ישראל, יש להם להתאחד, ואז תבוא הישועה. על הפסוק: "ויקרא יעקב אל בניו ויאמר האספו ואגידה לכם את אשר יקרא אתכם באחרית הימים" (בראשית מט, א). אמרו רז"ל (מובא במעינה של תורה), שיעקב אבינו רצה לתת לבניו עצה נגד הצרות אשר יבואו עליהם באחרית הימים, ולשם כך אמר להם "האספו" - שתאספו כולם יחד "ואגידה" - שתהיו לאגודה אחת, שכאשר תהיו מאוחדים באגודה יהיה הדבר למגן מפני הצרות.

שבילי נהר דעה

עוד מוסיף יעקב אבינו ואומר לבניו: "הקבצו ושמעו בני יעקב ושמעו אל ישראל אביכם" (שם ב), פעם אחת הוא נקרא "יעקב" ופעם אחרת "ישראל", ויש לעמוד על משמעות שני השמות האלו:

"יעקב" - זה היה שמו מלידה, ולכן כל יהודי ללא התחשבות במעשיו נחשב לבנו של יעקב, הודות למוצאו היהודי.

"ישראל" - זהו השם שניתן ליעקב אחר כך, כאשר הגיע יעקב למדרגתו העליונה. השם "ישראל" נקרא על כלל עם-ישראל להדגיש את מדרגתו הרוחנית העליונה של עם ישראל כעם.

לפיכך אמר יעקב לבניו **"הקבצו ושמעו בני יעקב"** - קודם תתאספו ותתאחדו כבניו של יעקב, כבני לאום אחד, אבל אין די באיחוד פשוט של **"יעקב"** אלא צריך גם ובעיקר את ה-"שמעו אל ישראל אביכם". שצריכים כל היהודים להתקבץ יחדיו כדי לחזק את רוח ישראל. כלומר, ישנו צורך גדול שכל היהודים יתקבצו ויתאחדו יחד, שע"י כך תתחזק האומה מבחינה רוחנית, ואכן, אנו רואים, שבזמן שעם ישראל היה מאוחד היה מצבו הרוחני במצב טוב (בתקופת יהושע היה העם מאוחד והלכו בדרך ה'). לעומת זאת, ניתן לראות שכאשר בעם ישראל היה מצב של "איש הישר בעיניו יעשה" (שופטים יז, ו) - כ"א חשב על עצמו, היה בחלקת אדמה שלו, ולא חשב על האחרים, אזי התחילו לעזוב את הקב"ה, והצרות התחילו.

אחדות כתנאי לקבלת התורה

אחד המקומות הבולטים והחשובים בתורה שמודגשת עניינה של האחדות הוא במעמד הר-סיני. שנאמר שם: "ויחן שם ישראל נגד ההר" (שמות יט, ב). שואל רש"י: מדוע נאמר "ויחן" בלשון יחיד, ועונה: שבזמן קבלת התורה היו "כאיש אחד בלב אחד", ורק כאשר היו מאוחדים כאיש אחד - היו יכולים לעמוד כנגד יצר הרע שהוא בבחינת "הד" כמו שנאמר בסוכה (נב): "לעתיד לבוא מביאו הקב"ה ליצר הרע ושוחטו בפני הצדיקים ובפני הרשעים. צדיקים נדמה להם (יצה"ר) כהר גבוה, ורשעים נדמה להם כחוט השערה".

עוד בענין זה, נאמר במדרש רבה (שמו"ר כז, ט): "ורבן אמרין: בני אם ערבת לרעך - אלו ישראל שהם ערבים ביני לבין הקב"ה... ומה היתה ערבותן? אלא בשעה שבא הקב"ה ליתן את התורה לא קבלוה אחת מן האומות". וממשיך המדרש ומסביר, שהסיבה שישראל זכו לקבל התורה היא משום שרק ישראל היו מאוחדים לקבל התורה שנאמר (שמות יט, ח): "ויענו כל העם יחדיו ויאמרו כל אשר דבר ה' נעשה". וכותב רבינו בחיי (שמות יט, ב), שכאן רואים את מעלתן של ישראל, שהיו כולם מאוחדים בקבלת התורה.

פירוד בין רשעים

הפעם הראשונה שאנו קוראים בתורה על פירוד כלשהו בציבור הוא במגדל בבל. הקב"ה מעניש את בוני המגדל ע"י בלבול שפתם ופיזורם של אותם האנשים על פני כל הארץ, שנאמר "ויפץ ה' אותם משם על פני כל הארץ ויחדלו לבנות העיר"

שבילי נהר דעה

(בראשית יא, ח). אותם אנשים שרצו לבנות את המגדל היו מאוחדים בדעתם לבנות, והקב"ה ראה לנכון להפריד ביניהם, כדי שלא יצליחו להוציא את זממם לפועל, ויאמר ה' הן עם אחד ושפה אחת לכולם וזה החילם לבנות המגדל, ועתה לא יבצר מהם כל אשר יזמו לעשות" (שם יא, ו). כותב הנצי"ב מוולאז'ין בפירושו העמק דבר: "ועתה לא יבצר מהם וכו' שאם היו גומרים לבנות את המגדל היו באים למחשבה שניה למנוע בעל-כרחם הנבדל מהם ממחשבתם זו, וזה דבר רצח ושוד ומשחית את הישוב לגמרי, ולזה לא מועיל מה שכעת המה מתאחדים בדעה" עכ"ל. כלומר, אם היו אותם אנשים שרצו לבנות את המגדל מצליחים להוציא את זממם לפועל, היו כופים את אותם אנשים שלא השתתפו בבניית המגדל לעשות את ההפך ממחשבתם, ולכן הקב"ה הפסיק את בניית המגדל ע"י פירוד ביניהם.

מתוך דברי הנצי"ב ניתן להבין שהצורך בפירוד הרשעים - הכרחי לעולם. על איחוד בין רשעים המשנה (סנהדרין פ"ח מ"ה) אומרת: "כינוס לרשעים רע להם ורע לעולם". ומוסיף הנצי"ב בפירושו "הרחב דבר" (שם) וז"ל: "וזה שצעק ירמיה הנביא "מה תיטיבי דרכך לבקש אהבה... גם בכנפיך נמצאו דם נפשות אביונים נקיים, לא במחותרת מצאתים כי אם על כל אלה" (ירמיה ב, לג-לד). פי' שהיו בימיו אגודות והיו מתפארים שהמה באהבה ושלוש יותר מכל בני אדם, ואמר הנביא, כי לא כן, שהרי "גם בכנפיך נמצאו דם נפשות נקיים" ולא משום איזה גניבה וכדו' אלא משום שלא היה באגודתכם. נמצא באה אגודתם לרציחה ואין בזה שבח של שלום, אלא באופן שיהיו נזהרים גם מלעשות רעה עם מי שאינו באגודתם" עכ"ל.

פירוד בין צדיקים לרשעים

"ויהי ריב בין רועי מקנה אברם ובין רעי מקנה לוט... ויאמר אברם אל לוט אל-נא תהי מריבה ביני ובינך ובין רעי ובין רעיך כי אנשים אחים אנחנו הלא כל הארץ לפניך הפרד נא מעלי..." (בראשית יג, ז-ט). אברהם אבינו שהיה בעל מידת החסד, הנה אנו מוצאים שדווקא מהקרוב אליו - ממשפחתו - הוא לוט בן אחי אברהם, דווקא ממנו אברהם רוצה להיפרד. והדבר נראה מאוד תמוה אצל אברהם!

נאמר במדרש רבה (פרשה מא, ו): "ויאמר אברהם אל לוט אל נא תהי מריבה ביני ובינך. רבי עזריא בשם ר"י בר סימון אמר: כשם שהיה ריב בין רועי אברהם ובין רועי לוט, כך היה ריב בין אברהם ובין לוט". האור-החיים הקדוש (שם) כותב, שאברהם אבינו אמר ללוט, שאם לא יפרדו - סופה של המריבה להיות גם "ביני ובינך". בכל אופן היה כאן ריב כלשהו בין שני הצדדים, שעקב כך רצה אברהם אבינו בפירוד. סיבות שונות מובאות בחז"ל מדוע רצה אברהם אבינו להיפרד. במדרש רבה (פרשה מא, ו) נאמר, שהיה צורך בהפרדת זרעו של לוט שלא יתערב בזרעו של אברהם. המלבי"ם בפירושו "התורה והמצוות" על התורה כותב על הפס' (יג, ו) "ולא יכלו לשבת יחדיו", שלוט התחיל להיפרד מדעותיו של אברהם אבינו ע"ה וממנהגיו, ודבר זה גרם לקצת שנאה ביניהם בלב, צר להם המקום,

והקפידו זה על זה. עפ"י הדברים הנ"ל ניתן להסביר, שאברהם לא רצה שזרעו יתערבב בזרעו של לוט, כדי שלא יושפעו אחד מהשני.

עוד ניתן לראות שגם משמים היה רצון שאברהם ולוט יפרדו. על הפסי' "וה' אמר אל אברהם אחרי הפרד לוט מעמו" וכו' (בראשית יג, יד-טו) כותב הכלי-יקר, כי הבטחה זו לא יכלה להאמר לאברהם, אלא רק אחרי שלוט נפרד ממנו. ואם יקשה לך מה שנאמר "וירא ה' אל אברם ויאמר לזרעך אתן את הארץ הזאת" (בראשית יב, ז), הרי ששם ההבטחה הייתה כללית - לזרעך. ההבטחה שנאמרה שם באה כדי להטעות את רועי לוט, שהיו טוענים שהארץ הובטחה לאברהם, והרי לוט הוא יורשו, ועל כן היו מרעין בהמתם בשדות אחרים. אבל כאן אצלנו, רק אחרי שנפרד לוט מאברהם - הבטיח הקב"ה לאברהם "לך אתננה ולזרעך עד עולם", לאמר לך, שלוט לא נכלל בזרעו של אברהם, הוכחה נוספת שגם משמים רצו בפירוד הנ"ל כותבים רש"י ורבינו בחיי (שם) שכל זמן שהיה לוט עם אברהם לא באה אליו דבור השכינה.

עם כל הרצון לפירוד, גם מצד אברהם וגם משמים, חשוב להדגיש נקודה נוספת. על הפסי' "אם השמאילה ואימינה ואם הימין ואשמאילה" (בראשית יג, ט), כותב רש"י: "בכל אשר אשב לא אתרחק ממך ואעמוד לך למגן ולעזר. וסוף דבר שהוצרך לו שנאמר "וישמע אברם כי נשבה אחיו וגו' " עכ"ל. כלומר שעם כל הפירוד עדיין עמד אברהם לימינו של לוט. היוצא מכאן, שעל הצדיק להתרחק מהרשע, וזאת כדי שלא יושפע מדרכי הרשע. ואכן, אנו מוצאים מכמה מקומות שכתוצאה משכנות עם רשע, הצדיק הושפע. בעדתו של קורח אנו מוצאים שבני ראובן השתתפו בו, ומסביר רש"י על הפסי' "ויקח קרח בן יצהר בן קהת בן לוי ודתן ואבירם ואון בן פלת בני ראובן" (במדבר טז, א) בשביל שהיה שבט ראובן שרוי בחנייתם תימנה, שכן לקהת ובניו החונים תימנה, נשתתפו עם קרח במחלוקתו, אוי לרשע ואוי לשכנו " עכ"ל. וכן נאמר באבות (פ"א מ"ז): "הרחק משכן רע ואל תתחבר לרשע". ומוסיף באבות דרבי נתן "ואל תתחבר לרשע ואפי' לתורה". משל למה"ד? לנכנס לבית הבורסי אע"פ שלא לקח כלום, מ"מ ריח רע קלט והוציא עמו (ברטנורא).

מחלוקות חז"ל - "ת"ח מרבים שלום בעולם"

אעפ"י שהאיחוד חשוב ביותר, כמו שראינו, ושהפירוד בין הרשעים עצמם והפירוד בין הרשעים לצדיקים הוא חיוני, ישנם מקרים מסויימים שיש צורך בפירוד בין הצדיקים עצמם.

רבים נוטים לחשוב שהמחלוקות המופיעות לאורך הגמ' וממשיכים לעולם ההלכה - הם דבר הגורם לפירוד בעם, ואין כל תועלת באותם מחלוקות. הגמ' בסוף מסכת ברכות (סד.) אומרת: "אמר רבי אלעזר אמר רבי חנינא ת"ח מרבים שלום בעולם שנאמר וכל בניך לימודי ה' ורב שלום בניך אל תקרי בניך אלא בוניך וכו' ". על הגמ' הזאת כותב הראי"ה קוק זצ"ל ב"עולת ראייה" (ח"א עמ' של): אי אפשר שיבוא שלום לעולם כי אם דוקא ע"י הערך של ריבוי השלום. ריבוי

שבילי נהר דעה

השלום, אומר הראי"ה, הוא דוקא ע"י כך שכל הצדדים וכל השיטות מתבררים, ורואים איך לכל אחת מהדעות יש מקום, כל דעה לפי ערכה, מקומה וענינה. דוקא ע"י קיבוץ כל המחלוקות וכל הפרטים וכל הדעות הנראות שונות מגיע אור האמת. ולכן ת"ח הם אלה שמרבים שלום בעולם, שע"י כך שהם מרחיבים ומחדשים דברים בפנים שונים ובצדדים שונים הם מרבים שלום, שנאמר "וכל בניך לימודי הי". ולא נאמר "גדול שלום בניך", אלא "ורב שלום בניך". גדול מורה על גוף אחד גדול, ואז באמת לפי"ז היה צריך להיות שויון דעות לכולם. אך אין הדבר כך. אור הדעה צריך לצאת לכל הצדדים. רק ע"י הרחבת הדעת, התפרצות השיטות לכיוונים שונים - יבוא השלום, שנאמר "ורב שלום בניך" - ריבוי הדעות. "אל תקרי בניך אלא בוניך" - הבנין נבנה מחלקים שונים. כך גם העולם נבנה ומתפתח ע"י ריבוי הדעות והשיטות, שהרי סוף סוף "אלו ואלו דברי אלקים חיים". "יהי שלום בחילך". המקום לעשות חיל הוא דווקא במקום שאעפ"י שהמטרה היא אחת - משותפת לכולם, הדרכים בהשגת המטרה הן שונות. גם בלימוד תורה ישנם דרכים שונות, דעות שונות, שיטות שונות, אשר מתוכם, מתוך הפירוד, תבוא ברכת שלום, שהיא אחדות כל ההפכים. אך צריך שימצאו הפכים כדי שיהיה מי שיעבוד ומה שיתאחד. ולכן שמו של הקב"ה הוא שלום שהוא בעל הכוחות כולם, שמהווים אחדות אחת.

י"ב השבטים

לא אצל הת"ח בלבד יש צורך בפירוד מסויים. בעם ישראל ישנם י"ב שבטים אשר לכ"א מהם ישנה דרך שונה בעבודת ה'. לכ"א אופי שונה וצורת חיים שונה. המטרה אמנם שווה אצל כולם, אבל הדרך להשגת המטרה שונה בכל שבט. בתחילת פרשת חנוכת המשכן ע"י הנשיאים על הפסי "ויהי המקריב ביום הראשון את קרבנו נחשון בן עמינדב למטה יהודה" (במדבר ז, יב) - שואל הספרי (נשא פיסקא מח): האם יחסו הכתוב לשבט, או שמא בא הכתוב לאמר שגבה משבטו לחנוכת המשכן? ת"ל "זה קרבן נחשון בן עמינדב" - שהביא משלו ולא גבה משבטו. ולא בא הכתוב, אלא ליחסו לשבטו. כותב ע"ז הנצי"ב (בעמק הנצי"ב): "שבח לו שהיה נשיא לשבט יהודה החשוב, ושבח לשבטו שהיה לו נשיא צדיק גדול כנחשון. וכן הפירוש בכל נשיא עם שבטו, שכל שבט ושבת יש לו מעלה ושבת, כגון: יששכר - בני תורה, זבולון - מחזיקי תורה ושמעון - מקנא על הזנות, וכן כל שאר השבטים". כל שבט עם היחוד שלו. מכאן שקיים שוני בין שבט לשבט, והשוני והפירוד בין השבטים הוא דבר טוב וחיובי, שהרי אם לא כן מדוע יבוא הכתוב לשבח כל שבט לחוד על המיוחד שבשבטו.

סיכום

לאור הדברים הנ"ל רואים שהאחדות אמנם חשובה מאוד, אך חשוב לדעת שישנם מצבים שיש צורך בפירוד. ועם כל זאת חשוב לדעת, שגם במקומות שיש צורך בפירוד ושהפירוד הוא חיובי - אין הפירוד צריך לגרום ח"ו למצב של שנאה בין הצדדים אלא להיפך, שדוקא מתוך הפירוד עצמו יבוא אהבה בין הצדדים.